

De fintechrevolutie - waarom de voorspellingen (nog niet) zijn uitgekomen

Jeroen Haans – Docent-onderzoeker, De Haagse Hogeschool

Martijn Jeroen van der Linden – Lector New Finance, De Haagse Hogeschool

Intro:

Fintechs blijken in Nederland niet in staat om op fundamentele gronden te concurreren met grootbanken als ABN AMRO, ING Bank en Rabobank. Middels interviews met vertegenwoordigers van fintechs, beleidsmakers, toezichthouders en academici is onderzocht in welke mate de voorspelde fintechrevolutie mislukt is, welke hindernissen fintechs ervaren en of de introductie van een CBDC een stimulans kan zijn voor de fintechrevolutie.

In het kort:

Banken mogen dan niet zijn weggeconcurrereerd door fintechs, de financiële dienstverlening is wel degelijk fundamenteel veranderd door de toepassing van digitale technologieën. Fintechs blijken tegen vijf hindernissen aan te lopen in hun concurrentiestrijd met grootbanken. Afhankelijk van designkeuzes, kan de invoering van een CBDC de afhankelijkheidsrelatie van fintechs ten opzichte van banken verminderen en diversiteit in het monetair-financieel systeem bevorderen.

Hoofdttekst:

1. Inleiding

Al decennia wordt een mondiale fintechrevolutie voorspeld waarin de gevestigde banken vervangen zullen worden door financieel-technologische (fintech) bedrijven (Boyd & Gertler, 1995) (McMillan, 2014) (Hernaes, 2017). Fintechs zouden beter gebruik maken van (de nieuwste) digitale technologieën en door hun innovatiekracht en grotere wenbaarheid beter in staat zijn in te spelen op de klantvraag. De functies van banken zouden worden overgenomen door specialistische fintechs. Dat was en is nog steeds vaak de voorspelling.

In Nederland is in het decennium na de financiële crisis van 2008-9 vaak gepleit voor een meer divers financieel landschap (WRR 2016, 2019) (Sanders & Zhang, 2018). Deze pleidooien laten zien dat de fintechrevolutie (nog) niet heeft plaatsgevonden binnen de Nederlandse financiële sector. Anno 2021 hebben de drie grootbanken (Rabobank, ING Bank en ABN AMRO) nog steeds een oligopoliepositie op diverse gebieden, met name op betaal- en spaarrekeningen en kredietverstrekking aan MKB'ers en consumenten. Ook de concentratie van het marktaandeel berekend aan de hand van de grootte van de balans is de laatste decennia toegenomen voor de 'grote drie' (WRR, 2019). Toetreders lijken te maken te hebben met verschillende hindernissen.

Daarnaast zijn er het afgelopen decennium in Nederland verschillende initiatieven geweest die ten doel hadden een meer divers landschap te realiseren middels de implementatie van een veilig alternatief. Drie geopperde varianten zijn een private depositobank (Buitink & Van der Linde, 2019), een publieke depositobank (Alkaya, 2018) en 'central bank digital currencies' (CBDC's) (DNB 2020). In al deze varianten krijgen burgers en bedrijven direct of indirect toegang tot veilig publiek digitaal geld. Verschillende instituten hebben doelstellingen voor deze nieuwe vorm van geld genoemd. De WRR (2019) benadrukt bijvoorbeeld het macro-economisch (systeem) belang van een "een veilig alternatief":

Het feit dat men een daadwerkelijk alternatief heeft, zal een disciplinerend effect hebben op de bestaande banken. Het zal banken dwingen zich verantwoord te financieren, met meer eigen vermogen (kapitaal) en vreemd vermogen met een lange looptijd. De creatie van geld en schuld door commerciële banken wordt op die manier ook beter begrensd.

DNB (2020) vindt daarentegen het behoud van publiek geld en het hebben van een back-up voor privaat bankgeld het belangrijkste (zie doelstellingenpiramide in bijlage 3). Vervolgens worden 'diversiteit en privacy in de betaalmarkt' genoemd als doelstellingen. De focus van DNB ligt dus op betalen en de focus van de WRR (2019) op macro-economische (systeem)effecten. De komende jaren worden experimenten uitgevoerd heeft DNB aangekondigd (Business Insider, 2020) en dienen cruciale design keuzes gemaakt te worden. De keuzes over bijvoorbeeld het maximumbedrag (een cap) zullen voor een groot deel bepalen hoever de reikwijdte van CBDC gaat zijn.

In dit artikel worden drie vragen onderzocht: 1) In hoeverre is de fintechrevolutie mislukt? 2) Wat zijn de oorzaken van de (gedeeltelijke) mislukking? en 3) Zou een systeemwijziging kunnen bijdragen aan (het slagen van) de revolutie teneinde een meer divers monetair-financieel landschap te creëren? De structuur van dit artikel is als volgt: sectie 2 legt de methode uit, sectie 3 presenteert de resultaten en sectie 4 trekt conclusies en geeft aanbevelingen.

2. Methode

In de periode mei-september 2020 zijn in twee rondes negen experts geïnterviewd (zie bijlage 1 voor het interviewoverzicht). In de eerste ronde zijn vijf experts die werken met of voor een fintechbedrijf geïnterviewd over de missie/visie van hun organisatie, hindernissen die worden ervaren, de relatie tot banken, wet- en regelgeving, de voorspelde revolutie, afhankelijkheid t.o.v. andere spelers en de mogelijkheden van een structuurwijziging binnen het monetair-financieel systeem (zie bijlage 2 voor het interviewschema). De focus lag op CBDC omdat de andere voorstellen voor de oprichting van een depositobank het niet hebben gehaald in Nederland. Het bleek onmogelijk om binnen de huidige wet- en regelgeving een private depositobank op te richten en de Tweede Kamer stemde in juni 2020 een voorstel voor een publieke depositobank nipt weg, 71 voor, 79 tegen (Tweede Kamer, 2020). Om een bredere blik te krijgen zijn er vervolgens in de tweede ronde vier experts geïnterviewd die indirect te maken hebben met de fintech-sector: beleidsmakers, toezichhouders en academici. Deze experts is gevraagd naar de ontwikkelingen binnen de sector, de voorspelde revolutie en de mogelijke impact van een systeemwijziging. De interviews zijn digitaal gehouden en er zijn audio-opnames gemaakt. De opnames zijn vervolgens volledig getranscribeerd. Vervolgens zijn de interviews in thematische categorieën ingedeeld teneinde de tekst te kunnen analyseren.

Alle geïnterviewden hebben aangegeven op persoonlijke titel mee te werken aan het onderzoek. De resultaten bestaan daarom enkel uit persoonlijke standpunten, analyses en aanbevelingen. De individuele mening is niet representatief voor de visie van de organisatie waar hij/zij aan verbonden is.

3. Resultaten

De mislukte revolutie

Om de vraag te kunnen beantwoorden of de fintechrevolutie is mislukt, moet er onderscheid worden gemaakt tussen financiële dienstverlening en financiële dienstverleners. De voorspelde revolutie gaat over de dienstverleners. De voorspelling was en is nog steeds, dat opkomende relatief nieuwe bedrijven de gevestigde (groot)banken op termijn zullen wegconcurreren. De geïnterviewden stelden dat fintechs zich in de praktijk met name specialiseren op 'front-end' gebruikersgemak en betaaldiensten. Hier gaan de ontwikkelingen momenteel heel snel. Alle geïnterviewden vonden dat het te ver gaat om te stellen dat de revolutie in zijn totaliteit is mislukt. Op het gebied van financiële dienstverlening is er veel vooruitgang geboekt. Voorbeelden zijn digitale diensten zoals applicaties (bijvoorbeeld Tikkie) die inspelen op gebruiksgemak. Geïnterviewde 9 vatte het als volgt samen: "Er is meer sprake van een evolutie dan van een revolutie."

Kortom, er is brede consensus dat fintechs een complementaire rol en geen fundamenteel disruptieve rol spelen. Het fundamenteel disruptieve zit volgens geïnterviewden meer in de hoek van BigTech. Deze bedrijven hebben de capaciteit om disruptieve stappen te ondernemen ongeacht de activiteiten die fintechs ontplooiën. Zij kunnen een eigen systeem ontwikkelen buiten de huidige kaders.

Hindernissen waar fintechs tegenaan lopen

Geïnterviewden noemden verschillende hindernissen waar fintechs tegenaan lopen. De (onderling afhankelijke) hindernissen kunnen ingedeeld worden in vijf categorieën: 1) regels en bescherming; 2) kleine markt met stevig gevestigde spelers; 3) gebrek aan traditie; 4) exit-strategie, en; 5) marktmacht.

1. Regels en bescherming

De complexiteit, hoeveelheid en continue vernieuwing van de financiële wet- en regelgeving bieden volgens geïnterviewden de gevestigde instellingen een onbedoelde vorm van bescherming en zorgt ervoor dat fintechs moeite hebben om te starten en op te schalen.

Geïnterviewden merkten op dat grootbanken de afgelopen jaren fors geïnvesteerd hebben in het naleven van de regels binnen het kader van 'Wet ter voorkoming van witwassen en financieren van terrorisme (Wwft)'. Wat de grootbanken onderscheidt van de fintechs is dat zij een grote financiële slagkracht hebben om te voldoen aan de wettelijke eisen, ervaring hebben en toegang hebben tot wettelijke garanties. Fintechs hebben daarentegen minder slagkracht, minder ervaring en hebben vaak geen toegang tot wettelijke garanties. De relatieve kosten die zij maken (de kosten per klant) zijn daardoor doorgaans hoger. Geïnterviewde 5 concludeerde dat er sprake is van ongelijke concurrentie en noemde de coronanoodsteun als voorbeeld: "Er is een ongelijk speelveld. Banken hebben garanties vanuit de staat als zij krediet verlenen, BMKB-borgstelling MKB. Fintechs kunnen geen aanspraak doen op die regeling want ze zijn geen bank terwijl zij in sommige gevallen dezelfde bedrijven financieren". Dit zou volgens vier geïnterviewden kunnen liggen aan de invloed van lobbyisten. Geïnterviewde 3 stelde bijvoorbeeld: "Net als bij de meeste wetten, die zijn vanuit een bepaald intellectueel

gedachtegoed en lobby ontwikkeld, zodoende zijn ze op die manier dienend. Macht wordt altijd verdedigd.” Daarnaast wordt de positie van banken versterkt door het depositogarantiestelsel waar alle instituties met een bankvergunning bij zijn aangesloten. Deze verplichte verzekering voor private bedrijven is bedoeld ter voorkoming van bankrups en zorgt ervoor dat bankfinanciering verzekerd is. Fintechs zonder bankvergunning kunnen zich niet beroepen op deze verzekering en worden daardoor als risicovoller gezien.

Ook na de crisis van 2008-9 is “meer wet- en regelgeving is de politieke voorkeur geweest” (geïnterviewde 6). Met andere woorden, politici hebben ervoor gekozen om het huidige systeem te stabiliseren met meer en strengere wet- en regelgeving in plaats van grote structurele wijzigingen door te voeren.

2. Nederland: kleine markt, stevig gevestigde spelers

Een tweede hindernis is de combinatie van een relatief kleine Nederlandse markt en het efficiënte digitale bancaire betalingsstelsel dat mede ontwikkeld is door de grootbanken. Met een inwoneraantal van 17 miljoen moeten fintechs al snel buiten de landgrenzen gaan kijken om substantieel te kunnen groeien volgens de geïnterviewden. Daarnaast heeft de implementatie van het betaalsysteem iDeal in 2005 de positie van banken op het gebied van betalen verstevigd. Door het succes van iDeal is het moeilijker geworden voor nieuwe spelers om voet aan de grond te krijgen. Het relatief klein aantal inwoners en de volwassen betaalinfrastuctuur zijn dus hindernissen voor Nederlandse fintechs.

3. Fintechs en hun gebrek aan traditie

De grootbanken leunen voor een aanzienlijk deel van hun nieuwe aanwas op hun naamsbekendheid en traditie. Fintechs hebben beide in de regel niet. Geïnterviewde 2 stelde het als volgt: “Vertrouwen, dat hebben veel fintechs nog niet en daar zijn twee redenen voor. Ten eerste, ze hebben geen historie en trackrecord. En ten tweede, ze worden door veel mensen niet begrepen”. Onderzoek bevestigt dat de meeste mensen hun hele leven bij dezelfde bank blijven bankieren. Bijvoorbeeld, 90 procent van de jonge klanten blijven hun hele leven bij de ING (Dormaar, 2019). Banken proberen jonge klanten aan zich te binden middels speciale aanbiedingen en kinderrekeningen. Traditie is belangrijk want veel ouders kiezen voor de bank waar zij zelf ook bankieren.

4. Exit-strategie

De afgelopen jaren hebben de drie grootbanken geld beschikbaar gesteld om te investeren in nieuwe financieel-technologische innovaties. Dit heeft tot gevolg dat veel eigenaren en aandeelhouders van fintechs met disruptieve potentie worden geconfronteerd met de mogelijkheid van een vroege overname. Geïnterviewde 4 legde het als volgt uit: “Een groot deel van de fintechs begint met een nobel streven maar al vrij snel richten zij zich op het maken van een goede exit.” Voor fintechs heeft overgenomen worden door een grotere organisatie twee voordelen: de organisatie krijgt toegang tot het professionele netwerk, financiering en kennis- en kunde (o.a. over wet- en regelgeving) die al aanwezig zijn bij de kopende partij en daarnaast is het in veel gevallen financieel aantrekkelijk voor de eigenaren/aandeelhouders van de fintech om overgenomen te worden.

5. Marktmacht

Alle geïnterviewden gaven aan dat de drie grootbanken hun marktmacht gebruiken om hun winstgevende businessmodel te beschermen.

Geïnterviewde 1 gaf het volgende voorbeeld: “Ik krijg sterk het idee dat banken de miljarden op de balans zullen gebruiken om invloed uit te oefenen, zo ook op beleid”. Onderzoek bevestigt dat de Nederlandse banken jaarlijks meerdere miljoenen euro’s uitgeven aan belangenorganisaties en lobbygroepen. In de loop der jaren is hierdoor een scheefgroei ontstaan waarbij banken veel kortere lijntjes hebben met de beleidsmakers ten opzichte van bijvoorbeeld burgers of fintech-ondernemingen (Stichele, 2016).

Een andere directere vorm van marktmacht is ‘mergers and acquisitions’ (M&A). Potentieel veelbelovende fintechs worden in een relatief vroege fase opgekocht door de gevestigde spelers zoals ook uitgelegd bij het vorige punt. Een voorbeeld is ING Ventures. Dit investeringsfonds is met 190 actieve partnerships tussen 2015 en 2019 het meest actieve fintechfonds in Europa (Banken, 2019). Ook ABN AMRO en Rabobank investeren in fintechs. Het bedrag van het investeringsfonds ABN AMRO Ventures verdubbelde in 2019 naar 100 miljoen euro op jaarbasis (Banken, 2019). Rabo Frontier Ventures heeft jaarlijks 60 miljoen euro beschikbaar (Rabobank, n.d.). De cijfers laten zien dat de ‘grote drie’ hun marktmacht gebruik om kansrijke financiële innovaties toe te eigenen. Het mes snijdt aan meerdere kanten: banken krijgen toegang tot de nieuwste technologieën, de investeringen kunnen renderen en de ‘concurrentie’ wordt uitgeschakeld. “Join hem if you can’t beat them” in de woorden van geïnterviewde 3.

Structuurwijziging in het systeem

Fintechs hebben een eenzijdige afhankelijkheidsrelatie met banken. In de regel hebben zij banken nodig voor een bankrekening en daarnaast vaak voor kapitaal. Banken hebben fintechs daarentegen niet nodig. Geïnterviewde 7 stelt: “Heeft een fintech een bankrekening? Ja, dan zijn banken nog belangrijk.”

De ontwikkeling van CBDC zou volgens vier geïnterviewden de afhankelijkheid van commerciële banken enigszins kunnen verlichten. Uit de interviews in de eerste ronde bleek dat CBDC en het mogelijke systeem omvattende effect momenteel geen grote rol spelen in de bedrijfsvoering. Er zal eerst meer duidelijkheid moeten komen alvorens gesteld kan worden dat fintech van CBDC kan profiteren volgens geïnterviewde 2.

De geïnterviewden in de eerste ronde hadden zelden nagedacht op de invloed van de invoering van een CBDC op hun bedrijf(svoering) en het systeem. De geïnterviewden in de tweede ronde hadden hier allemaal een visie op. Twee van hen benadrukten het belang van publiek geld en een publiek digitaal betaalsysteem. De door hen genoemde doelstellingen kwamen overeen met die van DNB (2020). Twee anderen richtten zich vooral op de mogelijkheden die een CBDC biedt om het hele monetair-financieel systeem te verbeteren, veel meer in lijn met de aanbevelingen van de WRR (2019).

Geïnterviewde 6 geeft aan dat het stimuleren van innovatie niet de enige reden is om te experimenteren met CBDC. Als bijkomende reden wordt genoemd dat een publiek alternatief de marktmacht van de commerciële banken aantast, consumenten hebben dan namelijk een keuzemogelijkheid betreffende het digitaal aanhouden van kapitaal. Dit is in overeenstemming met de

eerdergenoemde aanbevelingen van de WRR (2019) die spreekt over een disciplinerend effect wanneer een daadwerkelijk alternatief beschikbaar komt.

Met de geplande implementatie van CBDC zou de positie/kansen voor fintechs dus ten goede kunnen veranderen volgens geïnterviewden. Een belangrijke vraag is of een CBDC wordt ingezet om het betaalsysteem te verbeteren of om het hele systeem te verbeteren. Een CBDC maakt het volgens sommige geïnterviewden mogelijk om het bancaire systeem te liberaliseren. Bijvoorbeeld geïnterviewde 6 stelde voor het depositogarantiestelsel (DGS) af te bouwen zodat de commerciële banken niet meer kunnen terugvallen op een collectieve verzekering. Er zou dan meer marktwerking komen binnen het monetair-financieel systeem en minder overheidsgaranties.

4. Conclusies

Op basis van de interviews kunnen drie conclusies getrokken worden. Ten eerste, het stellen dat de fintechrevolutie is mislukt is te simplistisch want er dient onderscheid te worden gemaakt tussen financiële dienstverleners en dienstverlening. Bij de dienstverleners is er sprake van een oligopolie met drie grote spelers op diverse gebieden, in het domein van de dienstverlening zijn er juist veel nieuwe diensten beschikbaar gekomen voor klanten die gebruik maken van digitale technologieën. Ten tweede, er zijn ten minste vijf onderling afhankelijke hindernissen die de groeipotentie van Nederlandse fintechs hinderen: 1) regels en bescherming; 2) kleine markt met stevig gevestigde spelers; 3) gebrek aan traditie; 4) exit strategie, en; 5) marktmacht. Ten derde, CBDC heeft de potentie om de positie van fintechs ten opzichte van grootbanken te versterken. Bij het maken van designkeuzes is het van belang rekening te houden met de breed gedeelde wens om een meer divers monetair-financieel landschap te creëren. Er is daarnaast een fundamenteel verschil tussen diversiteit in betaalinstrumenten en diversiteit in het systeem als geheel. Sommigen geïnterviewden stelden in lijn met de WRR (2019) dat een CBDC kan leiden tot een verbetering van het gehele monetair-financieel systeem; anderen focusten zich in lijn met DNB (2020) op betalen.

Op basis van de conclusies van dit verkennende onderzoek kunnen de volgende aanbevelingen worden gemaakt:

- 1) Bij het design van CBDC zal fintech op een eigen 'individuele' manier benaderd moeten worden. Indien meer diversiteit op systeemniveau een doelstelling is, dan dient de limiet op CBDC hoog te zijn.
- 2) De doelstellingen en designkeuzes van een CBDC zijn onderwerpen die de politieke besluitvorming betreffen. Het gaat namelijk zozeer over monetaire zaken maar vooral over de (markt)ordering van het systeem.
- 3) Vervolgonderzoek zou in kaart kunnen brengen op welke gebieden fintechbedrijven een CBDC zullen gaan gebruiken en hoe hoog de limiet zou moeten zijn om concurrentie aan te wakkeren.

Referentielijst:

- Alkaya, M. (2018, december 12). *Initiatiefnota van het lid Alkaya: 100% veilig sparen en betalen*. Retrieved from Tweedekamer.nl: <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2018Z23562&did=2018D59390>
- Banken. (2019, november 20). *ABN AMRO verdubbelt fonds voor investeringen in fintech*. Retrieved from Banken.nl: <https://www.banken.nl/nieuws/22028/abn-amro-verdubbelt-fonds-voor-investeringen-in-fintech>
- Banken. (2019, november 28). *ING meest actieve Europese investeerder in fintech in 2019*. Retrieved from Banken: <https://www.banken.nl/nieuws/22048/ing-meest-actieve-europese-investeerder-in-fintech-in-2019>
- Boyd, J. H., & Gertler, M. (1995). *Are banks dead? Or are the reports greatly exaggerated?* Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research.
- Buitink, P., & Van der Linde, R. (2019, januari 17). De econoom aan zet voor bankrekening zonder kredietrisico. *ESB nieuw geld*, pp. 21-23.
- Business Insider, N. (2020, April 21). *De Nederlandsche Bank wil als 'voortrekker' een digitale betaalrekening aanbieden – en zo ook een alternatief bieden voor initiatieven als de Libra van Facebook*. Retrieved from Business Insider: <https://www.businessinsider.nl/dnb-betalrekening-centrale-bank-digitaal-geld-cryptomunten/>
- DNB. (2020). *Digitaal centralebankgeld: doelstellingen, randvoorwaarden en ontwerpkeuzes*. Amsterdam: De Nederlandsche Bank n.v.
- Dormaar, F. (2019, januari 9). *Banken strijden om je kind: jong binnen is vaak klant voor het leven*. Retrieved from RTL Nieuws: <https://www.rtlnieuws.nl/economie/life/artikel/4544831/banken-concurrentie-kinderen-betalrekening>
- Hernaes, C. (2017, September 11). *hernaes.com*. Retrieved from Banking is necessary, banks are not: <https://hernaes.com/2017/09/11/banking-is-necessary-banks-are-not/>
- McMillan, J. (2014). *The End of banking; money, credit, and the digital revolution*. Zurich: Zero/One economics GMBH.
- Rabobank. (n.d.). *FinTech & de Rabobank*. Retrieved from Rabobank: <https://www.rabobank.com/nl/about-rabobank/innovation/money2020/rabobank-and-fintech.html>
- Sanders, M., & Zhang, L. (2018, oktober 11). Diversiteit in de financiële sector is van groot belang. *ESB terugblik*, pp. 20-24.
- SparePencil. (n.d.). *Wat is de geschiedenis van iDEAL? Wie heeft het bedacht en meer....* Retrieved from SparePencil: <https://sparepencil.com/wat-is-de-geschiedenis-van-ideal-wie-heeft-het-bedacht-en-meer/>

Stichele, v. d. (2016). *Een structureel probleem in de schaduw: de lobby door Nederlandse banken bij het ministerie van financiën*. Amsterdam: SOMO.

Tweede Kamer, d. S. (2020, juni 30). *Moties ingediend bij het notaoverleg over de Toekomst van het geldstelsel*. Retrieved from Tweede Kamer der Staten Generaal:
<https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/stemmingsuitslagen/detail?id=2020P10483>

WRR. (2019). *Geld en Schuld, de publieke rol van banken*. Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.

Bijlage 1 Interviewoverzicht:

Geïnterviewde:	Functie:	Verbonden aan:	Datum:
Expert 1	Consultant	NL grootbank afdeling financiële innovatie	13 mei
Expert 2	CEO	Fintech	20 mei
Expert 3	Consultant	Fintech	29 mei
Expert 4	CEO	Fintech	31 mei
Expert 5	Analist	Fintech	2 juni
Expert 6	Beleidsmedewerker en academicus	DNB en VU	17 sep
Expert 7	Onderzoeker	WRR	18 sep
Expert 8	Academicus	Tilburg University	22 sep
Expert 9	Beleidsmedewerker	AFM	25 sep

Bijlage 2 Interviewschema's:

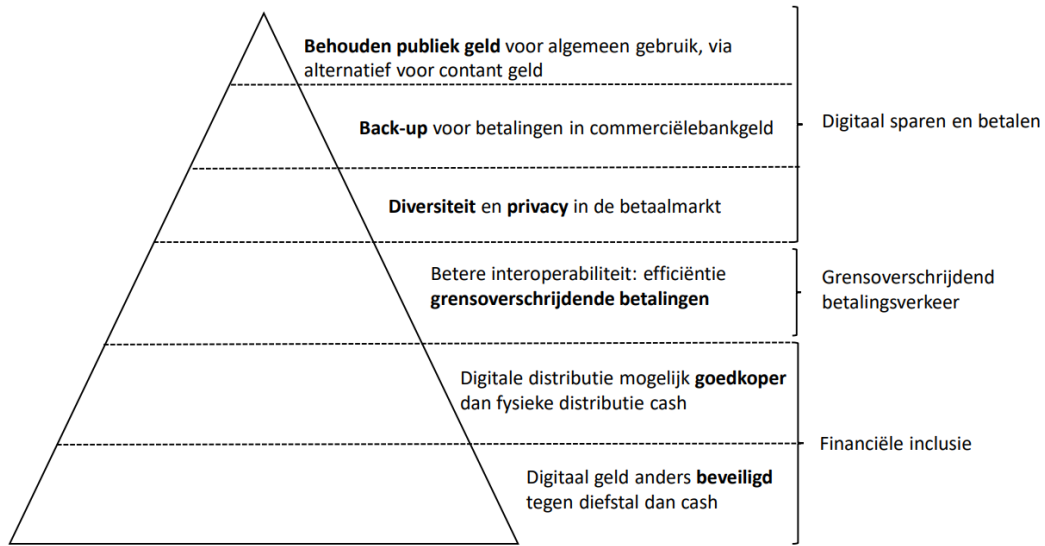
Schema dat gebruikt is bij de eerste ronde interviews

Onderzoeksvraag 1	Dimensie	Interviewvraag
In hoeverre is de fintechrevolutie mislukt?	Revolutie	Zie jij de voorspelde revolutie op dit moment als mislukt?
	Fintech vs. banken	Kunnen fintechs op fundamentele gronden concurreren met (groot)banken? Ambiëren jullie (fintech) een banklicentie? Waarom wel/niet?
Onderzoeksvraag 2: Wat zijn de oorzaken van de (gedeeltelijke) mislukking?	Missie/Visie	Wat was in den beginne jullie missie en visie?
		Hebben jullie die moeten aanpassen in de loop van jullie bestaan? Waar kwam dat door?
		Is de rol van fintech complementair aan het huidige systeem of fundamenteel disruptief?
	Hindernissen	Welke hindernissen ondervinden jullie bij het groeien van de onderneming?
		Welk effect hebben deze hindernis(sen) precies?
		Hebben jullie de marktmacht van banken als hindernis ervaren?
	Nadelen t.o.v. banken	Welke nadelen ervaren jullie die banken niet of in mindere mate ervaren?
Nieuwe regelgeving	Zou er in jullie optiek nieuwe wet- en regelgeving moeten komen ter bevordering van fintechs?	
	Wat zou hier het gewenste effect kunnen zijn?	
Onderzoeksvraag 3	Dimensie	Interviewvraag
Zou een systeemwijziging kunnen bijdragen aan (het slagen van) de revolutie teneinde een meer divers monetair-financieel landschap te creëren?	Afhankelijkheid	Hebben jullie afhankelijkheid ervaren t.o.v. een bank?
		Zie je dat als een hindernis?
	Structuurwijziging	Zou een structuurwijziging fintechbedrijven kunnen helpen?
		Welke wijziging zou het meest bijdragen volgens jou?
		In welke mate zie je de fintechrevolutie slagen als gevolg van een CBDC introductie?

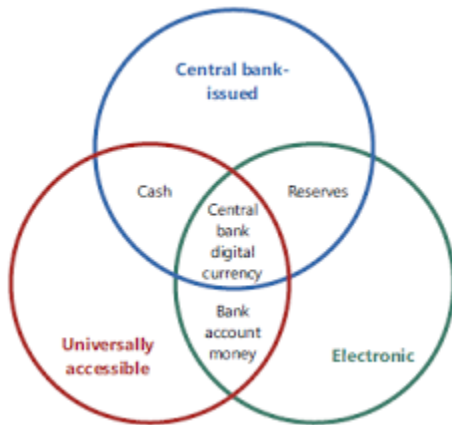
Schema dat gebruikt is bij de tweede ronde interviews

Onderzoeksvraag 1	Dimensie	Interviewvraag
In hoeverre is de fintechrevolutie mislukt?	Revolutie	Zie jij de voorspelde revolutie op dit moment als mislukt?
	Fintech vs. banken	Kunnen fintechs op fundamentele gronden concurreren met (groot)banken?
	Hindernissen	Zijn er hindernissen waar fintechs tegenaan lopen in hun concurrentiestrijd met grootbanken?
Welk effect heeft deze hindernis(sen) precies?		
Onderzoeksvraag 2: Wat zijn de oorzaken van de (gedeeltelijke) mislukking?	Maken grootbanken gebruik van hun marktmacht?	
	Nadelen t.o.v. banken	Welke nadelen ervaren jullie die banken niet of in mindere mate ervaren?
	Nieuwe regelgeving	In welke mate zijn de huidige regels in het voordeel van de grootbanken?
		Zou er in jullie optiek nieuwe wet- en regelgeving moeten komen ter bevordering van fintechs?
Onderzoeksvraag 3	Dimensie	Interviewvraag
Zou een systeemwijziging kunnen bijdragen aan (het slagen van) de revolutie teneinde een meer divers monetair-financieel landschap te creëren?	Structuurwijziging	Zou een structuurwijziging fintech bedrijven kunnen helpen?
		Welke wijziging zou het meest bijdragen volgens jou?
		In welke mate zie je de fintechrevolutie slagen als gevolg van een CBDC introductie?

Bijlage 3 Doelstellingen piramide DNB en de classificatie van CBDC:

Bron: (DNB, 2020)

Bron: DNB-rapport: 'Digitaal centralebankgeld- doelstellingen, randvoorwaarden en ontwerpkeuzes' pagina 7